

ZDZISŁAW MIKULSKI (1920-2016)

Wybitny uczony, hydrolog, specjalista z dziedziny gospodarki wodnej, historyk nauki i techniki, prorektor Uniwersytetu Warszawskiego (1975-1977), dziekan i twórca Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych (1977-1981). Z Polskim Towarzystwem Geofizycznym Zdzisław Mikulski związał się już w roku 1947 podczas Walnego Zgromadzenia Założycielskiego. Był wówczas studentem Wydziału Inżynierii Politechniki Warszawskiej. W roku 1947 został członkiem Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego i Hydrologicznego, późniejszego Polskiego Towarzystwa Geofizycznego. Współpracował z redaktorem naczelnym czasopisma Towarzystwa, początkowo jako pomoc techniczna, a następnie redagował dział przeglądu literatury. Do roku 1980 Z. Mikulski współpracował z redaktorami naczelnymi *Przeglądu Geofizycznego*, prof. prof. Władysławem Gorczyńskim, Edwardem Stenzem, Julianem Lamborem i Marianem Molgą.



Obowiązki redaktora naczelnego organu Polskiego Towarzystwa Geofizycznego – kwartalnika *Przegląd Geofizyczny* prof. Zdzisław Mikulski objął wiosną 1980 r. Losy Profesora są jednak związane z redakcją tego czasopisma znacznie dłużej, bo już w 1952 r. wszedł w jej skład jako redaktor działowy, w latach następnych był członkiem komitetu redakcyjnego, a w redakcji prowadzonej przez prof. M. Molgę – zastępcą redaktora, by po jego śmierci objąć funkcję redaktora naczelnego.

Gdy prof. Z. Mikulski przejął w 1980 r. redakcję *Przeglądu Geofizycznego*, miał jasną wizję kwartalnika: uporządkował działy, likwidując działy przypadkowe,

jednorazowe, a jednocześnie starając się o kontynuację działów rzadziej pojawiających się na łamach kwartalnika (*Kształcenie kadr geofizycznych, Słownictwo geofizyczne*); wprowadził zasadę zamieszczania spisu treści rocznika w ostatnim zeszytce danego roku, a nie – jak wcześniej – dopiero w roku następnym; wprowadził graficzną, barwną okładkę i graficzne tytuły działów. Przede wszystkim jednak zaczął prowadzić politykę wydawniczą, zabiegając o współpracę autorów z poważnym dorobkiem, jak i poszukując młodych autorów, w tym z dziedzin dotychczas rzadko reprezentowanych w *Przeglądzie*, jak np. sejsmologia czy magnetyzm ziemski. Stało się to możliwe dzięki nawiązaniu kontaktów z Instytutami Geofizyki Polskiej Akademii Nauk i Uniwersytetu Warszawskiego, a także z Komitetem Geofizyki PAN. Nowy redaktor naczelny poszerzył zakres tematyczny *Przeglądu* również przez rozwijanie działu historycznego (*Materiały do dziejów geofizyki*); dbał także o bogatą kronikę z życia naukowego i liczne recenzje, których przygotowanie było możliwe dzięki osobistym zabiegom Profesora w wydawnictwach tak krajowych, jak i zagranicznych, udostępniających swoje publikacje. Należy też podkreślić, że Profesor przywiązywał ogromną wagę do poprawności i czystości języka, a także stosowanej terminologii w prowadzonym przez siebie kwartalniku. *Przegląd Geofizyczny* zawierał coraz więcej artykułów przeglądowych, więcej recenzji o podręcznikach i książkach z zakresu hydrologii i gospodarki wodnej. Osobiście zabiegał o zamieszczanie w *Przeglądzie* informacji o najnowszych osiągnięciach badawczych w kraju i poza jego granicami. Swoje miejsce w *Przeglądzie Geofizycznym* znalazły problemy współczesnych zmian klimatu, a także związku człowieka i środowiska przyrodniczego. Zaangażowanie Profesora w dobór tematyki sprawiało, że *Przegląd Geofizyczny* osiągnął wysoki poziom i stał się bardziej atrakcyjny. Zaangażowanie w osiąganie wysokiego poziomu czasopisma, oddanie pracy, budziło podziw i szacunek władz Towarzystwa dla redaktora naczelnego Z. Mikulskiego.

Profesor Mikulski był wielce doświadczonym, kompetentnym i zamiłowanym redaktorem, który swoją inicjatywę i wiedzę poświęcił nie tylko na rzecz *Przeglądu Geofizycznego*, ale także wielu innych czasopism i wydawnictw seryjnych, w tym *Gospodarki Wodnej, Wiadomości Służby Meteorologicznej i Hydrologicznej, Prac PIHM, Prac i Studiów Geograficznych Uniwersytetu Warszawskiego* czy *Rocznika Warszawskiego Towarzystwa Naukowego*. Praca redakcyjna nie stanowiła jednak głównego nurtu jego działalności, gdyż Profesor przede wszystkim jest zasłużonym uczonym – hydrologiem i nauczycielem akademickim.

Urodzony 2 grudnia 1920 r. w Uninie (pow. garwoliński), już w młodości zainteresował się problemami wodnymi. W 1941 r. podjął naukę w Państwowej Szkole Budownictwa Łądowego i Wodnego II stopnia, w klasie budownictwa podziemnego, gdzie w programie nauczania była m.in. hydrologia. Wykładowcą hydrologii był prof. Kazimierz Wójcicki, a ćwiczenia prowadził inż. Kazimierz Dębski, pracownik Instytutu Hydrograficznego w Warszawie. W 1942 r. Z. Mikulski uzyskał dyplom technika wodociągowo-kanalizacyjnego i w tym samym roku

podjął studia w Państwowej Wyższej Szkole Technicznej na Wydziale Inżynierii. W sierpniu 1944, po powrocie z deportacji na przymusowe roboty w Niemczech, w 1945 r. podjął studia na III roku Politechniki Warszawskiej, Oddziału Budownictwa Wodnego. Tutaj zetknął się z doc. Edwardem Świątopełkiem-Czetwertyńskim, hydrologiem i hydrotechnikiem, który w 1946 r. studentowi Z. Mikulskiemu złożył propozycję pracy naukowej. Gdy Z. Mikulski wyraził zgodę, został skierowany do pracy w Państwowym Instytucie Hydrologiczno-Meteorologicznym, gdzie spotkał się ze swym dawnym nauczycielem K. Dębskim, który wkrótce został mianowany zastępcą dyrektora Instytutu. Ze względu na bardzo dobrą znajomość języka niemieckiego otrzymał zadanie uporządkowania zbiorów archiwalnych prac badawczych z dorzecza Odry. Do dziś materiały zgromadzone w bibliotece i archiwach IMGW stanowią zbiory do prac badawczych również realizowanych przez pracowników naukowych nie tylko IMGW.

Wiosną 1946 r. Z. Mikulski podjął pracę w Referacie Norm Hydrologicznych PIHM, tym samym wkraczając na drogę pracy naukowej. W roku następnym jego przełożony, prof. K. Dębski, będący jednocześnie kierownikiem Katedry Budownictwa Wodnego w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW), zaproponował mu tutaj pracę asystenta. Pracując jednocześnie w PIHM i SGGW, Z. Mikulski kontynuował studia na Wydziale Inżynierii PW, które ukończył w roku 1950; otrzymał wówczas dyplom magistra inżyniera budownictwa wodnego. Na tej podstawie uzyskał w SGGW awans na starszego asystenta, a następnie adiunkta.

W SGGW pracował nad wieloma zagadnieniami naukowymi – m.in. nad opracowaniem bilansów wodnych zlewni rzecznych i doskonaleniem metod statystycznych w obliczeniach hydrologicznych; włączył się również w prace Zespołu Hydrologicznego w Pracowni Planu Gospodarki Wodnej przy Komitecie Gospodarki Wodnej, kierowanego przez prof. K. Dębskiego. Zespół ten opracował plan gospodarki wodnej w Polsce, a wynikiem prac badawczych było wielotomowe wydawnictwo *Prace i Studia Komitetu Gospodarki Wodnej*. W okresie pracy w SGGW Z. Mikulski włączył się w opracowanie dzieła zbiorowego *Przewodnik budownictwa wodno-melioracyjnego*, w którym był autorem rozdziału *Hydraulika i hydrologia* (1955). Z pracy w SGGW odszedł w roku 1955.

Nieco wcześniej, bo już w 1952 r. Z. Mikulski, jako adiunkt w SGGW, nawiązał kontakty z Uniwersytetem Warszawskim, podejmując ćwiczenia z przedmiotów hydrologicznych na specjalizacji hydrologiczno-meteorologicznej w ówczesnym Instytucie Geograficznym na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi. Od 1954 r. podjął wykłady z *hydrografii Polski z zasadami gospodarki wodnej*, na podstawie których powstał podręcznik *Zarys hydrografii Polski* (1963). Pracując przez cały czas w Instytucie Hydrologiczno-Meteorologicznym, w Uniwersytecie uzyskał w 1964 r. stopień doktora nauk przyrodniczych na podstawie pracy *Bilans wodny zalewów przybałtyckich*, a w 1966 r. stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Bilans wodny*

Wielkich Jezior Mazurskich. W 1967 r. doc. dr hab. inż. Z. Mikulski został zatrudniony w Instytucie Geograficznym jako docent kontraktowy.

Przez wszystkie te lata Z. Mikulski jednocześnie pracował w PIHM, gdzie kolejno piastował stanowiska kierownika Referatu Studiów i Bilansów Wodnych (1949), kierownika Działu Studiów Potamologicznych (1952), kierownika Pionu Hydrologii (1954) i zastępcy dyrektora ds. hydrologii (1955). W ostatnim okresie pracy był sekretarzem naukowym Instytutu.

Do ważnych dokonań w pierwszym etapie pracy w PIHM należy opracowanie bibliografii hydrologii polskiej (1947). Jako pracownik Instytutu zajmował się wieloma różnymi zagadnieniami, m.in. badaniem stosunków hydrologicznych okolic Warszawy; analizą występowania niżówek, wezbrań i powodzi oraz transportem materiału unoszonego w rzekach polskich; opracowaniem monografii hydrologicznych niektórych rzek; ustalaniem powiązań problematyki gospodarki wodnej z rolnictwem, planowaniem miast i ogólnie środowiskiem geograficznym. Kierował też pracami nad zestawianiem bilansu wodnego Polski, a także badał udział wód rzecznych w stosunkach hydrologicznych zalewów Szczecińskiego i Wiślanego oraz zajmował się hydrologią jezior, a zwłaszcza Wielkich Jezior Mazurskich. W PIHM, pełniąc odpowiedzialne funkcje, prof. Z. Mikulski chętnie udzielał pomocy młodym pracownikom naukowo-badawczym. Był życzliwy, chętnie udzielał konsultacji merytorycznych, zwłaszcza z dziedziny hydrologii i hydrografii. Wskazując ważną specjalistyczną literaturę, niejednokrotnie przekazywał zainteresowanym publikacje z własnych zbiorów. W latach 1960., będąc asystentem, otrzymałem od Profesora *Zarys hydrografii Polski*, a także najnowsze, dedykowane Profesorowi Mikulskiemu prace L. S. Kuczmenta *Matematičeskoe modelirovanie rečnovo stoka*. Mając na względzie szeroki dostęp pracowników naukowych do literatury obcej, nie tylko wskazywał drogę jej uzyskania, ale powodował, że niektóre podręczniki były tłumaczone na język polski, np. w roku 1979 ukazała się pod redakcją naukową Z. Mikulskiego *Hydrologia ogólna* L.K. Dawydow, A. A. Dimitrijewa i N. G. Konkina (tłum. A. Dubicki i W. Meyer).

W 1971 r. Z. Mikulski uzyskał w PIHM tytuł profesora nadzwyczajnego i został służbowo przeniesiony do pracy w Uniwersytecie Warszawskim.

Przejęcie do pracy na Uniwersytecie stanowiło nowy etap zarówno w działalności Profesora, jak i w rozwoju hydrologii w tej uczelni. Profesor objął kierownictwo Zakładu Hydrografii, wyodrębnionego z dotychczasowej pracowni w ramach Zakładu Geografii Fizycznej w pozawydziałowym Instytucie Geografii. Z własną sobie pasją przystąpił do pracy w nowym zakładzie i rozwinął specjalizację z zakresu hydrologii, zmieniając nieco program kształcenia i inspirując badania terenowe pod kątem tematów prac magisterskich, przede wszystkim zaś wprowadzając zakład do współpracy międzynarodowej, podjętej jeszcze w PIHM, w ramach Międzynarodowej Dekady Hydrologicznej (MDH), a od 1975 r. Międzynarodowego Programu Hydrologicznego (MPH). W 1971 r. prof. Z. Mikulski został koordy-



natorem projektu regionalnego MDH/MPH UNESCO *Bilans wodny Morza Bałtyckiego*; włączył wówczas zakład w niektóre tematy badawcze tego projektu.

Jako profesor UW Z. Mikulski opracował, z inicjatywy Komitetu Narodowego ds. Badań Hydrologicznych przy Prezydium PAN, ekspertyzę *Ocena dorobku hydrologii w Polsce* (1972), a później, na zlecenie Komitetu Gospodarki Wodnej PAN, ekspertyzę *Międzynarodowa współpraca naukowa w zakresie gospodarki wodnej, hydrologii i oceanologii* (1974).

W 1975 r. nazwę zakładu zmieniono na Zakład Hydrologii i Hydrografii, wzbogacając problematykę badawczą. W tym też roku kierownik zakładu objął funkcję prorektora UW oraz przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Geografii.

W tym czasie podjęto również usilne prace nad uruchomieniem własnej terenowej stacji badawczej w Murzynowie pod Płockiem. Aczkolwiek stacja ta została powołana już wcześniej, przyspieszenie prac nastąpiło wówczas, kiedy zostały one przekazane pod opiekę kierownikowi Zakładu Hydrologii i Hydrografii, a kierownik stacji dr Witold Lenart przeszedł na etat do tego zakładu. W stacji tej najszerzej też rozwinięto badania hydrometeorologiczne.

Prof. Z. Mikulski nawiązywał coraz szerszą współpracę międzynarodową, przede wszystkim reprezentując swoimi wystąpieniami Polskę na spotkaniach za granicą: Sympozjum MPH UNESCO (Leningrad, 1976), seminarium na temat bilansu wodnego Europy (Warna, 1976), spotkanie UNESCO/WMO na temat problemów hydrologicznych w Europie (Bruksela, 1977). Uczestniczył w pracach, jako jej członek, w Międzynarodowej Asocjacji Nauk Hydrologicznych. W kraju prof. Z. Mikulski był członkiem 4 Komitetów PAN i licznych Towarzystw Naukowych. Szczególnie bliskie jego sercu było Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Aktywnie uczestniczył w wielu komitetach redakcyjnych i radach programowych.

W 1977 r. Instytut Geografii UW został podniesiony do rangi Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych (WGiSR), nastąpiła wielka zmiana organizacyjna, przy wydatnym udziale prof. Mikulskiego. Był to pierwszy w Polsce uniwersytecki wydział geografii, a jego dziekanem (1977-1981) został prof. Z. Mikulski. Prowadzony przez niego zakład został przemianowany na Zakład Hydrologii. Na nowo utworzonym WGiSR Profesor, jako dziekan, zmodernizował dotychczasową serię

wydawniczą *Prace i Studia IG UW* oraz zmienił jej tytuł na *Prace i Studia Geograficzne*, ukazujące się do dziś. W tym samym 1977 r. Z. Mikulski otrzymał tytuł profesora zwyczajnego.

W prowadzonym przez niego zakładzie rozwijano pracę dydaktyczną i naukową. Kształcono specjalistów hydrologów, których prace magisterskie były coraz bardziej ukierunkowane problemowo. Prace badawcze zaś były skierowane na poznanie naturalnej struktury obiegu wody zarówno w skali kraju, jak i w małych zlewniach o różnych formach zagospodarowania. Kontynuowano współpracę krajów bałtyckich nad problemem *Bilans wodny Morza Bałtyckiego*, koordynowaną przez prof. Z. Mikulskiego. W latach 1980. prace naukowo-badawcze w Zakładzie Hydrologii były głównie ukierunkowane na problemy przemian środowiska geograficznego Polski oraz metodykę badań eksperymentalnych i modelowanie procesów fizyczno-geograficznych. Rozwijano współpracę międzynarodową: prof. Z. Mikulski, będący zastępcą przewodniczącego Komitetu Gospodarki Wodnej PAN i członkiem jego prezydium, został przewodniczącym Komitetu Narodowego MPH; w połowie lat 1980. zakończono prace nad bilansem wodnym Morza Bałtyckiego; podjęto współpracę z Katedrą Hydrologii i Klimatologii Uniwersytetu w Sofii. Pracownicy zakładu odbywali staże zagraniczne i zdobywali stopnie doktora.

Dokonania prof. Z. Mikulskiego jako kierownika Zakładu Hydrologii najpełniej podsumował znakomity geograf, długoletni dziekan Instytutu Geografii, prof. Jerzy Kondracki: „Prof. Z. Mikulski wprowadził hydrologię do nauk geograficznych na wysoką pozycję, zwalczając dominujący poprzednio w geografii polskiej nurt opisowy, określane jako hydrografia. W przeciwieństwie do tylko użytkowego traktowania hydrologii na uczelniach technicznych, widzi właściwe dla niej miejsce na uniwersytecie wśród nauk fizycznogeograficznych, traktując wodę jako bardzo ważny składnik środowiska przyrodniczego, ściśle powiązany z jego zróżnicowaniem regionalnym oraz poszczególnymi komponentami: budową geologiczną i rzeźbą, klimatem, glebami i szatą roślinną.” Profesor Z. Mikulski był nie tylko uczonym światowej sławy, ale także wybitnym nauczycielem akademickim. Był promotorem wielu prac doktorskich i habilitacyjnych.

W 1990 r. prof. Z. Mikulski przeszedł na emeryturę, nie zrywając jednak więzi z uczelnią, lecz nadal uczestnicząc w życiu WGiSR jako pracownik zatrudniony na części etatu. Brał udział w pracach Rady Wydziału i różnych komisji oraz dzielił się swą wiedzą z młodzieżą studencką, prowadząc wykłady. Nadal też dużo publikował, nie tylko artykuły, ale i książki – w 1998 r. wydał podręcznik *Gospodarka wodna*; ponadto jest współautorem podręczników przygotowanych wraz ze swoimi uczniami: *Przewodnik do ćwiczeń z hydrologii* (z Elżbietą Bajkiewicz-Grabowską i Arturem Magnuszewskim, 1987, 1993), *Hydrometria* (z tymi samymi współautorami, 1993), *Hydrologia ogólna* (z E. Bajkiewicz-Grabowską, 1993, 1996, 1999). Na uwagę zasługują publikacje prof. Mikulskiego, które ukazały się po roku 2000: *Początki gospodarki wodnej – ludzie i zdarzenia* (2005), *Z wieloletniej tradycji polskiej*

techniki (2005), *Gospodarka wodna – od początku pojęcia do początku pisma* (2005), *Most kanałowy przez Łabę pod Magdeburgiem* (2005), *Pierwszy polski opis budowy przekopu Wisły w 1895 r.* (2005), *Mark Isaakowicz Lwowicz (1906-1998) – W 100-lecie urodzin* (2006), *85 – lecie Akademii Nauk Technicznych – ANT (1920-1939) i (1946-1949) oraz 75-lecie Wydziału VI Nauk Technicznych TNW (1930-2005)* (2007), *System Nauk o Ziemi – jego powstanie i rozwój w Polsce* (2009). Lista publikacji Profesora do roku 1990 obejmuje 228 pozycji (bez recenzji, sprawozdań i innych krótkich notatek), a od tego czasu wydłużyła się znacząco – tylko w *Przeglądzie Geofizycznym* ukazało 20 artykułów.

Sylwetka prof. Z. Mikulskiego nie byłaby kompletna, gdyby pominąć jeszcze jedną dziedzinę działalności – historię nauki, w tym szczególnie historię hydrologii. Historia tej dziedziny nauki w Polsce została przedstawiona w książce A.K. Biswasa *Historia hydrologii* (1978), a w następnych latach, znacznie rozszerzona, w monografii *Historia geografii polskiej* (2008). Czytelnicy *Gospodarki Wodnej* poznają sylwetki hydrologów polskich przedstawione przez Profesora, a w wydawnictwie na 60-lecie Polskiego Towarzystwa Geofizycznego znalazły się biogramy wielu hydrologów polskich również jego autorstwa. Czytelnicy *Przeglądu Geofizycznego* mieli wielokrotnie okazję czytać artykuły historyczne, których autorem lub współautorem był prof. Z. Mikulski albo które powstały z jego inspiracji.

Za zasługi dla rozwoju nauki polskiej i działalność w naukowych organizacjach społecznych Profesor Zdzisław Mikulski został uhonorowany wieloma odznaczeniami, m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Medalem 30-lecia Polski Ludowej i Medalem 40-lecia Polski Ludowej.

Profesor Zdzisław Mikulski zmarł 29 czerwca 2016 r. w Warszawie w wieku 96 lat. Został pochowany w grobie rodzinnym na Starych Powązkach.

Alfred Dubicki